

ЛІТЕРАТУРА

1. Благодаренко Л.Ю. Факультативні курси як чинник підвищення рівня загальноосвітньої підготовки учнів з фізики / Благодаренко Л.Ю., Василенко С.Л., Новикова С.О. // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Випуск 33: збірник наукових праць / за ред. проф. В.Д. Сиротюка. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – С. 3 – 7.
2. Благодаренко Л.Ю. Факультативні курси – важливий компонент фізичної освіти в основній школі / Л.Ю. Благодаренко // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №5. Фізика і математика у вищій і середній школі: Зб. Наук. праць. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – Випуск 23. – С.25 – 31.
3. Андреев А.М. Хвильова енергетична установка / А.М. Андреев, Д.О. Котов // Энергосбережение. – 2012. – №9 (155). – С.13 – 15.
4. Пат. 59023 Україна, МПК F03B 13/14 (2006.01), F03B 13/16 (2006.01), F03B 13/20 (2006.01), F03B 13/22 (2006.01). Хвильова енергетична установка / А.М. Андреев, В.В. Терновой, В.В. Терновой, І.В. Ольховик, Е.І. Умеров; заявник та патентовласник Запорізький національний університет. – № u201100740; заявл. 24.01.2011; опубл. 26.04.2011, Бюл. №8.
5. Андреев А.М. Модель хвильової енергетичної установки та її використання у навчальному процесі з фізики / А.М. Андреев // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. (Серія: педагогічні науки). № 22 (257) – Луганськ: Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, 2012. – С.89 – 96.
6. Кушнір С.М. Енергозбереження по-запорізьки / С.М. Кушнір // Энергосбережение. – 2012. – №3 (149). – С.20 – 21.
7. VIII Міжнародний Салон винаходів та нових технологій “Новий час” / Винахідник і раціоналізатор “Наука і техніка” – 2012. – №3 (114). – С.4 – 6.

УДК 378.02:37.016

**ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ
ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА**

Бондар Л.А., к., філол. н., доцент,

*Криворізький педагогічний інститут
ДВНЗ «Криворізький національний університет»*

У статті здійснено ретроспективний аналіз становлення і розвитку інтегрованої науки та висвітлено можливості організації самостійної роботи студентів-філологів з використанням інтегрованого навчального середовища.

Ключові слова: інтегрований підхід, самостійна робота студентів, інтегроване навчальне середовище.

БОНДАРЬ Л.А. ОРГАНИЗАЦИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИНТЕГРИРОВАННОЙ УЧЕБНОЙ СРЕДЫ / Криворожский национальный университет, Украина.

В статье осуществлен ретроспективный анализ становления и развития интегрированной науки и освещены возможности организации самостоятельной работы студентов-филологов с использованием интегрированного учебного среды.

Ключевые слова: интегрированный подход, самостоятельная работа студентов, интегрированная учебная среда.

BONDAR L.A. ORGANIZATION OF INDEPENDENT WORK OF STUDENTS – PHILOLOGIST WITH USING AN INTEGRATED EDUCATIONAL ENVIRONMENT / Krivoy Rog National University, Ukraine.

A retrospective analysis of the formation and development of integrated science is made in this article and the potential opportunities of the organization of independent work of students-philologists with using an integrated educational environment are highlighted here.

Key words: integrated approach, students' independent work, integrated educational environment.

Розвиток національної системи освіти в Україні здійснюється шляхом гуманізації та гуманітаризації, про що свідчать зміст реформ, сутність державних документів, які визначають стан і перспективи освіти: Закони України «Про мову», «Про вищу освіту», Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті. Державний стандарт базової і повної середньої освіти та ін. У кожному з документів визначаються стратегічні напрями, що мають домінувати в процесі структурно-змістових і процесуальних перетворень: особистісна орієнтація навчання, соціокультурна та інтенсивна спрямованість, когнітивно-комунікативний і діяльнісно-стратегічний підходи до навчання, самоосвітня діяльність студента.

Процес мовної підготовки студентів-філологів у вищих навчальних закладах освіти передбачає засвоєння мовної системи, що здійснюється, насамперед, на заняттях з вивчення педагогічних, психологічних, мовознавчих та мовних спецкурсів. Саме тому дослідження проблеми формування комунікативної компетенції майбутніх філологів у теоретичній та експериментальній площині набуває особливої актуальності.

Метою статті є з'ясування ефективних засобів організації самостійної роботи студентів-філологів з використанням інтегрованого навчального середовища.

Теоретичною основою дослідження стали праці лінгвістів (І. Білодід, І. Бодуен де Куртене, Л. Булаховський, В. Виноградов, І. Вихованець, О. Потєбня, В. Русанівський, Ф. де Соссюр, О. Шахматов, Л. Щерба та ін.), психолінгвістів (Л. Виготський, І. Зимня, О. Леонтьєв, В. Кан-Калик, С. Рубінштейн та ін.), лінгводидактів (З. Бакум, М. Вашуленко, Є. Голобородько, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Донченко, В. Дороз, С. Караман, Л. Мацько, В. Мельничайко, С. Ніколаєва, Л. Паламар, С. Пассов, М. Пентилук, І. Хом'як, О. Хорошковська, Г. Шелехова, С. Яворська та ін.) щодо мови, мовлення, мовленнєвої діяльності, комунікації, спілкування. Питання, пов'язані з формуванням комунікативної компетенції, розглядали Л. Бахман, І. Бім, Ван Ек, М. Вашуленко, О. Горошкіна, М. Каналь, С. Ніколаєва, А. Палмер, Н. Пашківська, С. Савіньон, В. Сафорова, Т. Симоненко, М. Свейн, Д. Хаймс. Шляхи підвищення рівня володіння професійним мовленням у процесі мовної освіти в межах дисертаційних досліджень розробляли Л. Барановська, Г. Берегова, Н. Босак, Л. Головата, І. Дроздова, Н. Костриця, Л. Лучкіна, В. Михайлюк, Т. Симоненко, Н. Тоцька, Т. Рукас та ін. Вивченню формування комунікативної компетенції засобами гри присвятили свої дослідження О. Артем'єва, В. Коломієць, О. Іскандарова, О. Любашенко, А. Мудрик, Є. Пассов, О. Стояновський, Ю. Стрельцов, Ю. Федоренко та інші.

У вищих навчальних закладах оволодіння мовою відбувається, насамперед, на практичних заняттях, але найвищі результати досягаються, якщо мовленнєвий розвиток здійснюється під час вивчення всіх дисциплін фахового спрямування та через самоосвітню діяльність студента. Доцільним є такий підхід до навчання іноземної мови, за якого сам процес її вивчення стає процесом поєднання отриманих знань і вмінь із життям. Важливим засобом реалізації такого підходу є здійснення взаємозв'язків навчання іноземної мови та інших дисциплін з урахуванням розвивальних можливостей різних предметів фахового спрямування в процесі мовленнєвого розвитку студентів.

З огляду на завдання, які стоять перед вищим навчальним закладом, необхідно подолати розрізненість, фрагментарність у навчальному процесі, домогтися системного використання міжпредметної інтеграції (повної – інтегровані курси та часткової – інтегровані заняття) і міжпредметних зв'язків. Проблемним використанням міжпредметних зв'язків та міжпредметної інтеграції в процесі навчання приділяється значна увага як науковцями (психологами, дидактами, методистами), так і викладачами. Інтегроване навчання (за даними останніх наукових досліджень) сприяє усвідомленому засвоєнню знань, гнучкості їх використання, розширює кругозір студентів, сприяє вихованню в них стійких пізнавальних інтересів, формує здатність студента сприймати явища і факти емоційно, різнобічно і системно. У зв'язку з важливістю означеного методичного підходу необхідно встановити чітку систему взаємозв'язків між різними навчальними предметами, з'ясувати структуру цих взаємозв'язків, виявити їх особливості [9, 131-132].

Питання міжпредметної інтеграції має необмежені можливості для вивчення іноземної мови як навчальної дисципліни. У наукових працях найчастіше розглядаються зв'язки мови і літератури як предметів близьких, споріднених, значно рідше – з іншими навчальними дисциплінами, зокрема з природознавчими і суспільними.

Реалізувати означені проблеми спроможна гуманістично зорієнтована педагогіка, яка спрямована на випереджувальне, цілісне фундаментальне розв'язання основних проблем навчання, синтезує основні напрямки освітнього процесу: особистісно зорієнтоване навчання, самоосвітня компетентність.

На заняттях з іноземної мови не тільки формуються і поповнюються знання студентів з мови і мовлення, а й реалізуються важливі виховні завдання. Саме за допомогою уявлень і знань про діалектичні закономірності розвитку природи, про мову, мислення і мовлення закладається в студентів основа світогляду, формується ставлення до історії, культури і літератури, народу, мову якого вивчають студенти.

Розвиток мовної особистості засобами слова досліджували Л. Андропова, О. Аксьонова, Л. Беленька, І. Бех, Г. Бійчук, Л. Варзацька, М. Вашуленко, Н. Волошина, Н. Вітковська, Т. Донченко, С. Жила, О. Мазуркевич, Л. Мацько, В. Мартиненко, О. Нікіфорова, М. Плющ, О. Савченко, Г. Тарасенко, Т. Цвєлих, З. Шевченко та ін. У працях сучасних дослідників обґрунтовується думка про те, що слово є вагомим засобом естетичного розвитку особистості, формування її мовленнєвої, естетичної культури. Мовленнєвий розвиток студентів засобом інтеграції сприяє вихованню в них національної гідності і свідомості, гуманістичних ідеалів; повнішому забезпеченню повноцінних умов для формування узагальнених пізнавальних і мовленнєвих умінь.

Особливо перспективним є спосіб пізнання іноземної мови через розв'язання мовленнєвих завдань, які реалізуються системою комплексних вправ за рівнем творчості, мірою допомоги та способами інтеграції, що програмує органічне поєднання різних видів творчості, уяви. Досягти цієї єдності можна тільки за допомогою інтеграції та оптимізації навчання (В. Онищук, О. Савченко, Н. Свіріна, В. Паламарчук, А. Хуторської).

Освіта як рушійна сила інноваційного розвитку потребує глибинних досліджень, адже саме від того, як вона буде зорієнтована сьогодні, залежить майбутнє нашого суспільства. Упродовж останніх десятиліть розвиток освіти став об'єктом спеціальних досліджень різних галузей знання.

У науковій думці все частіше лунають твердження, що жодна наука вже не може побудувати всеосяжну картину світу з огляду на складність науки, суспільства, складність усього світу. Це під силу тільки міждисциплінарним дослідженням. Тому нині визначилася тенденція до розвитку інтегрованого напряму пізнання освіти. Потреба у всебічних і системних

дослідженнях сфери освіти на основі інтеграції та поєднання зусиль різних наук, спрямованих на вироблення найбільш ефективних освітніх стратегій, зумовлена сталим розвитком. У той же час дотепер так і не відбулося остаточного становлення такої науки. На думку В. Огнев'юка, сфера освіти готує мало фахівців для управління галуззю, і це стає серйозною проблемою. Готуються економісти, але немає фахівців з економіки освіти, готуються фінансисти, але фінансування системи освіти – це дещо інше, тут є своя суттєва специфіка. Немає аналітиків, які б могли аналізувати розвиток освіти, прогнозувати його, тому Україна має розробляти новий науковий напрям – освітологію, яка на відміну від педагогіки, що займається «внутрішнім життям» освіти, має забезпечувати «зовнішні стосунки» і аналіз взаємовпливів, так би мовити, міжнародну політику освітянської країни [6, 34-35].

Як справедливо зазначає дослідник, сьогодні має відбутися не тільки оновлення змісту, форм і методів освітньої діяльності, а, насамперед, розуміння сутності сучасної освіти як цілісного суспільного феномена, що має вплив на всі складові суспільного життя і є внутрішньою спонукою розвитку суспільства.

Освіта має постати об'єктом інтегрованих досліджень, від яких буде залежати зорієнтованість її розвитку, а, отже, майбутнє нашого суспільства [6, 102].

Саме тому виникає необхідність у новому науковому напрямі всебічного вивчення фахових дисциплін, у межах яких би об'єдналися зусилля педагогів, філософів, психологів, соціологів, економістів, тобто фахівців із найрізноманітніших галузей не тільки з метою дослідження усіх рівнів системної організації освіти, а й задля виявлення та аналізу різноманітних зв'язків із тими сферами життя та системами суспільства, що здійснюють безпосередній вплив на освіту. Таким напрямом в Україні стала освітологія, яку було започатковано В. Огнев'юком у 90-х роках ХХ століття. Дослідником закладено філософську основу та визначено основні концептуальні положення щодо нового напрямку, які знайшли активну підтримку та розвиток в останні роки [6].

Здійснюючи ретроспективу становлення освітології в Україні, не можна не згадати про наукову школу А. Фурмана, яка почала свою діяльність у середині 90-х років ХХ століття. А. Фурман також використовував термін «освітологія», що, на його думку, вдало розвиває кращу національно-культурну традицію українства... [11, 24-25]. Науковець розглядав освітологію як новий синтетичний напрям міждисциплінарних досліджень, що інтегрує: теорію освітньої діяльності; віта-культурну методологію; інноваційну оргтехнологію модульно-розвивального навчання. Узагальнюючи наукові надбання школи, можна виокремити основні положення щодо сутності нового напрямку. Так, у структурі освітології представники наукової школи А. Фурмана виокремлюють дві гілки: формальну (сучасні педагогіка, дидактика, предметні методики) і змістову (теорія, методологія, технологія, психокультура). Варто для порівняння навести структуру освітології за В. Огнев'юком, основу якої складають педагогіка, психологія та філософія освіти, а також історія освіти, освітня політика, управління освітою, економіка освіти, соціологія освіти та акмеологія освіти. Аналіз поданих структур засвідчує, що характерною ознакою концепції А. Фурмана є те, що освітологія має поєднати методологію педагогіки та психології. За структурою В. Огнев'юка передбачається встановлення зовнішніх взаємозв'язків та взаємовпливів між освітою, особистістю, суспільством і державою, тому вона є більш розширеною [6, 11].

Представники наукової школи А. Фурмана визначають об'єктом освітології віта-культурний простір суспільства, що поєднує формальну та неформальну освіти; предметом стають ідеї, принципи, категорії, закономірності розвитку, функціонування, управління та самоорганізація освітнього простору в єдності видимої і невидимої сфер: «Саме ідея освіти, – зазначає А. Фурман, – має бути стрижневою на шляху переходу суверенної держави від

політичної ідеології до правової, згідно з якою кожний громадянин є освітянином, якщо примножує знання, добро, справедливість, відтворює національну культуру і вітчизняну економіку, повно реалізує свій професійний і громадянський потенціал» [11, 104-105].

Це твердження А Фурмана вказує на принципову відмінність від концептуальних поглядів В. Огнев'юка, який визначає ідею освіти як об'єкт філософії освіти, яка, так само як педагогіка та психологія, вже не може охопити всю складність архітекτονіки сфери освіти. За концепцією освітології В. Огнев'юка, вперше «об'єктом дослідження стає сама сфера освіти, а предметом – домінанти розвитку освіти на даному етапі людської цивілізації та особливості функціонування наявних систем та підсистем освіти» [6, 78]. Такі ідеї є прогресивними та актуальними, адже саме «наука як сфера, що продукує нові знання, та освіта як сфера, що олюднює знання і насамперед забезпечує індивідуальний розвиток людини» стають, за В. Кременем, «...найпріоритетнішими сферами у XXI столітті» відмінності у визначенні об'єкта та предмета освітології, а також аналіз запропонованих структур, дають підставу стверджувати, що науковці розробляють напрями, які не є тотожними, відповідно термін «освітологія» має різний науковий зміст в інтерпретаціях В. Огнев'юка та А. Фурмана [6, 11].

Ми виходимо з того, що система професійної підготовки конкурентоспроможного учителя в педагогічному вищому навчальному закладі потребує механізмів випереджального розвитку, способів такого вибудовування свого майбутнього стану, що дасть їй змогу самовизначитися в єдиному освітньому просторі в конкретному соціумі.

Характерними ознаками інформатизації суспільства є збільшення ролі інформації і знань, зростання частки інформаційних комунікацій, продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті, створення глобального інформаційного середовища, що забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їхній доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення потреб в інформаційних продуктах та послугах [9, 257-258].

Поділяємо думку І. Соколової та С.Сисоевої щодо визначення пріоритетів у підготовці майбутніх учителів іноземної мови до застосування інформаційно-комунікаційних технологій: переорієнтація методики навчання інформаційно-комунікаційних технологій на пріоритет розвивальної функції; необхідність підвищення в майбутніх фахівців мотивації до навчання та залучення їх до самостійної (індивідуальної та групової) дослідницької роботи на базі комплексного використання інноваційних педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій з метою підвищення якості навчання; безперервність формування інформаційної компетенції на освітньо-кваліфікаційних рівнях бакалавра – спеціаліста – магістра шляхом запровадження змістових модулів і виділення базового «ядра знань» на кожному з означених освітньо-кваліфікаційних рівнях. [9, 269-270]

Інтеграційні процеси та соціокультурні тенденції є детермінантами сучасної мовної політики, провідною ідеєю якої визначено збереження мовного та культурного плюралізму, підтримка етнічних і національних мов як джерел збагачення й засобу інтеграції різних країн, націй, культур. Визнання європейською спільнотою соціального статусу іноземної мови як засобу міжкультурної комунікації потребує оновлення змісту й технологій навчання майбутніх учителів іноземних мов для формування їхньої професійної компетентності на засадах полікультурності, діалогу культур, білінгвального навчання [10, 124].

Дидактами з'ясовано, що принцип полікультурності забезпечує гетерогенну, поліфонічну структуру освітнього простору, робить його «відкритим», принципово незавершеним, забезпечує конструктивний діалог між різними культурними світами. Так, у сучасному вищій центром полікультурного освітнього простору є студент – майбутній учитель як суб'єкт персоніфікованої культури. Ведучи діалог з іншими культурами, він сполучає у своїй свідомості різні культурні пласти і сенси, самостійно здійснює етичний вибір, знаходить

відповіді на життєво важливі для себе питання. А потім передає знання і досвід поведінки в полікультурному середовищі своїм учням [8, 10-11].

Сьогодні інноваційна освітня парадигма спирається на тезу про соціокультурний контекст розвитку особистості як провідний принцип реалізації національного в полікультурній освіті. Відтак, освітня стратегія вищого навчального закладу спрямована на формування особистості, що усвідомлює важливість вивчення різних мов, поважає різні національні культури, яка є здатною до активної та ефективної життєдіяльності у багатонаціональному і полікультурному середовищі. Як зауважує Н. Галькова, тільки розуміння того, що іншомовна культура – не чужа, а інша, дасть змогу навчити «носія однієї соціокультурної спільноти розуміти носія іншої концептуальної картини світу» [1, 42-43].

Наявність інтеркультурної (міжкультурної) компетенції як кінцевого результату полікультурної освіти і виховання майбутнього вчителя передбачає засвоєння значного обсягу позамовної інформації, необхідної для адекватного спілкування та порозуміння з представниками інших культур. Індивід, який володіє лише однією мовою, перебуває в обмеженому інтелектуально-розумовому та когнітивно-психологічному просторі. Опанування другої мови знімає певні обмеження, і цей простір подвоюється, а з вивченням третьої мови досягається справжня різноманітність, завдяки якій комунікантам відкриваються шляхи до пізнання, сприйняття, розуміння і самовдосконалення. Усе більше поширюється погляд на багатомовність як на одне з досягнень людства, здатність людей до розуміння інших культур, до цивілізованості, вихованості й толерантного ставлення до інших [5].

Як показують результати досліджень, необхідні компетенції, що відповідають вимогам полікультурної освіти, формуються в студентів-філологів у таких площинах: культура і плюралізм; різноманітність і особливості культур; співвідношення культур; динаміка культури; комунікація і культурні бар'єри: теорія комунікації; культура і різноманітність форм виховання; основна мова і невербальна комунікація; мови і різноманітність способів мислення, пов'язаних з культурою; психосоціальна ідентифікація і міжнаціональні зв'язки; взаєморозуміння культур, соціополітичні аспекти. Майбутній учитель, виховуючись як патріот своєї країни, має усвідомлювати загальноцивілізаційні тенденції, реалії глобалізованого світу, бути здатним жити і діяти в цьому світі, нести частку відповідальності за нього, бути, по суті, не тільки громадянином Європи, а й громадянином світу. Виробити в людини здатність до свідомого й ефективного функціонування в умовах інформаційного суспільства, зрослої комунікативності життя та інформаційної насиченості середовища життєдіяльності є завданням вищої освіти [14, 139].

Отже, інтегроване навчальне середовище, що нестримно розвивається, приносить глибокі зміни у всі сфери життя. У нашій країні та за кордоном інтенсивно відбувається пошук нових моделей навчання. При цьому як рушійна сила модернізації всіх освітніх процесів розглядається розвиток інноваційних підходів до організації навчання на основі широкого й активного використання інформаційних і комунікаційних технологій. Тому стають актуальними питання розробки методик підготовки майбутніх учителів для вирішення завдань сучасної освіти на основі широкого й активного використання у професійній діяльності наукоємких освітніх технологій. Також існує проблема організації самостійної роботи студентів в умовах скорочення часу аудиторного навчання.

Перехід освіти до нового ідеалу – максимального розвитку здатності людини до саморегуляції і самоосвіти – визначає необхідність подальшого вдосконалення професійно-педагогічної спрямованості навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі. При цьому особливе значення стосовно вищої школи має організація самостійної пізнавальної діяльності студентів (аудиторної та позааудиторної), яка б, додаючи особистісний сенс

освіти, що здобувається, стимулювала б творчі сили і здібності студента, активізувала б внутрішні пізнавальні мотиви навчання, сприяла б розвитку фахових компетентностей, необхідних майбутньому вчителю іноземної мови, його прагнення до саморозвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галькова Н. Д. Современная методика обучения иностранным языкам : пособ. для учителя / Н. Д. Галькова. – М. : АРКТИ-ГЛССА, 2000. – 304 с.
2. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В. Г. Кремень. – К. : Знання, 2010. – С. 384.
3. Лутай В. Розробка сучасної філософії освіти на засадах синергетики / В. Лутай // Вища освіта України. – 2009. – №1. – С 33-35.
4. Михальченко М. І. Філософія освіти і соціокультурна теорія // Філософія освіти. – №1. – 2005. – С 38-51.
5. Нова динаміка вищої освіти і науки для соціальної зміни і розвитку: Комюніке Всесвітньої конференції з вищої освіти (ЮНЕСКО, Париж, 5-8 липня 2009 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mad-kmpb.ucoz.ru/newz/2009-0/-23-127>. – Назва з екрану.
6. Огнев'юк В.О. На шляху до становлення нового наукового напрямку «освітологія» / В.О. Огнев'юк / Освітологія – науковий напрям інтегрованого питання освіти: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 15 груд. 2010 р. / За заг. ред. Огнев'юка В. О. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2010. – 192 с.
7. Пехота О. М. Особистісно-орієнтовані технології в підготовці вчителя // Неперервна професійна освіта: теорія і практика / За ред. І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало – К. : Вища школа, 2001. – Ч. 1. – С 81 -89.
8. Прокопцов В. И. Эдукология: принципиально новая наука образования. В 4 фракталах. Фракталы 2, 3, 4. (Препринты). (Авторская версия-навигация). СПб.: СПбГЛТА, 2004. – 568 с.
9. Сисоєва С. О. Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наукового дослідження : наук. видання / С. О. Сисоєва, І. В. Соколова / НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих, МОН України, Маріупольський держ. гуманітарний ун-т. – К. : Видавничий дім «ЕКМО», 2010. – 362 с.
10. Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура: Монографія / За ред. В.Г. Кременя. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 472 с.
11. Фурман А. Освітологія як синтетична наукова дисципліна: проблема завдань, предмету, об'єкта, методу / А. Фурман // Вітакультурний млин. Методологічний альманах. – 2006. – Модуль 3.